

Land van 2,3 miljoen ganzen

Nederland biedt ganzen een perfect landschap om in de winter te verblijven of om jongen groot te brengen. Tot enkele jaren geleden stegen de aantallen doortrekkende en overwinterende ganzen jaar in, jaar uit. Inmiddels is het tijdperk van sterke groei grotendeels voorbij en zijn tal van veranderingen gaande. Hoewel traditioneel van naam, blijken ganzen snel op nieuwe ontwikkelingen te reageren en passen ze hier hun trekstrategie of winterkwartieren op aan. Dit heeft zijn weerslag op het voorkomen in ons land.

Het maximale aantal ganzen dat 's winters in Nederland verblijft ligt al sinds 2009/10 op een tamelijk stabiel niveau. Gerekend naar het aantal dat tegelijkertijd aanwezig is gaat het tegenwoordig om ongeveer 2,3 miljoen individuen (figuur 1). Meestal wordt dit seizoensmaximum bereikt in januari, een enkele keer al in december of pas in februari. Februari als piekmaand is daarbij iets van het verleden, na 1995/96 kwam het bijna niet meer voor. Verschillende soorten starten nu hun voorjaars trek tegenwoordig al in januari (denk aan Toendrarietgans, maar ook Grauwe Gans en Kolgans), soms zelfs nog voor de kerst.

Tendens latere aankomst

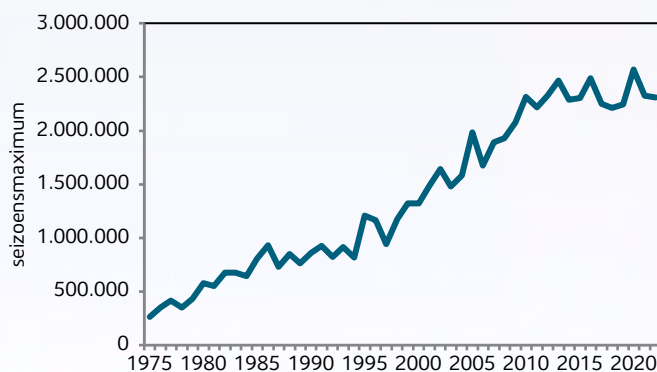
Uit de seizoensgemiddelden, die sinds 1975/76 per ganzensoort berekend worden, komt een heel vergelijkbaar beeld naar voren. Deze maat gebruiken we bij het Meetnet Watervogels voor de landelijke en provinciale trendbepalingen en de monitoring van de vogelrichtlijngebieden. Het seizoensgemiddelde is niet alleen gebaseerd op een aantal op één piekmoment in de winter maar is afgeleid van de optelsom van alle maandelijkse tellingen. Hiermee volgen we in feite de benutting van heel Nederland of een bepaald gebied. En ook deze benadering laat sinds 2010/11 stabiliserende aantallen zien. Na 2017/18 lagen de seizoensgemiddelden in de meeste seizoenen zelfs op een iets lager niveau dan in de jaren ervoor (figuur 2). Dit weerspiegelt vooral de tendens tot een latere aankomst in het najaar.

Voor Kolgans en Toendrarietgans doen er de laatste seizoenen langer over om hun winterkwartieren in ons land te bereiken. Alleen in seizoen 2020/21 lopen zowel de maxima als de seizoensgemiddelden flink uit de pas. Deze uitschieter kende meerdere oorzaken. Niet alleen viel het moment van aankomst in het najaar weer eens vroeg, ook vertraagde een koudeperiode in maart het vertrek in het voorjaar wat leidde tot grote aantallen van vooral Kol- en Brand ganzen in

die maand. Daarnaast waren de seizoensmaxima van onder andere Kolgans en Grauwe Gans ongewoon hoog, wat uiteindelijk in januari een som van bijna 2,6 miljoen ganzen opleverde (figuur 1). Bij de Kolgans werd dit mede gevoed door een uitzonderlijk goed broedseizoen met 25,6 procent eerstejaars vogels. Sinds 2005 waren niet meer zoveel kolgansfamilies gezien.

Schadecijfers

Opvallend genoeg zien we deze uitschieter niet terug in de gerapporteerde schadecijfers van BIJ12, die ondanks de algehele stabilisatie van aantallen nog steeds toenemen. Zoals BIJ12 in hun jaaroverzicht van het schadejaar 2022/2023 afgelopen voorjaar al schreef, werken onder andere hogere graspijzen en veranderingen in beleidsregels door in een stijging van het aantal tegemoetkomingen in schade. De omvang van de tegemoetkomingen wordt door veel meer factoren bepaald dan enkel de aanwezigheid van ganzen, zoals gedetailleerde studies ook hebben laten zien.

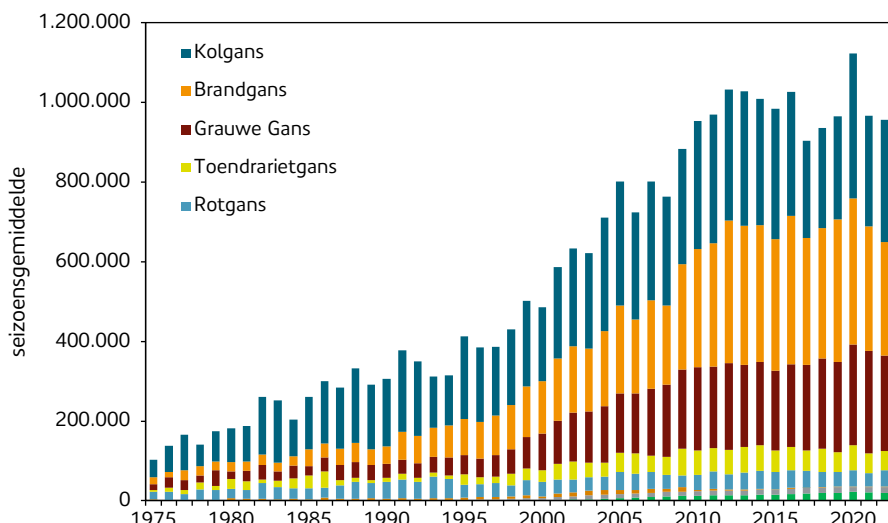
▲ Figuur 1. Maximum aantal ganzen in Nederland sinds 1975/76. Weergegeven is het aantal dat tegelijkertijd aanwezig was (meestal in januari).

▲ Kolgans en Brandgans. Foto: Hans Gebuis

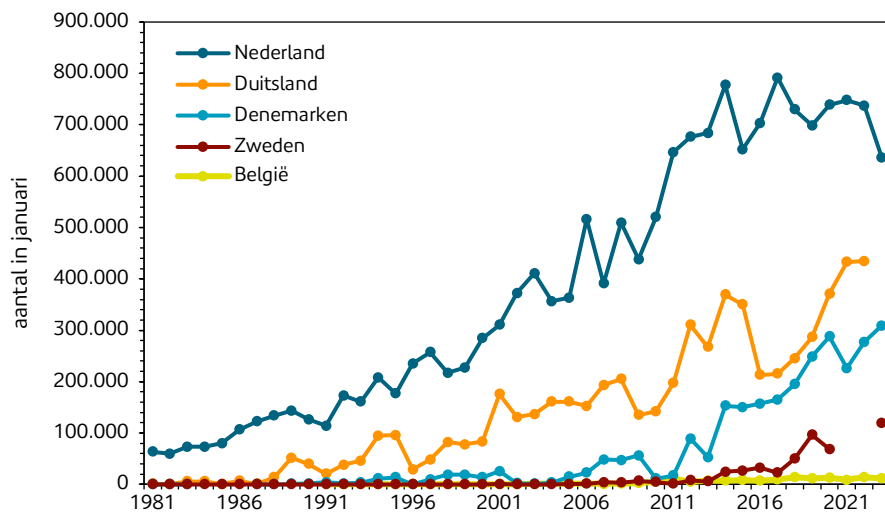
▲ Brandgans. Foto: Hans Gebuis

▲ Figuur 2. Trend in seizoensgemiddelden van ganzen in Nederland sinds 1975/76. Weergegeven is de som van de seizoensgemiddelden per soort (zie tekst voor uitleg).

Toename Brandgans vooral buiten Nederland

Kol- en Brandgans vormen qua aantallen het leeuwendeel van de aanwezige overwinterende ganzen in ons land (figuur 2). Stijgende aantallen Brandgans vormden dan ook lange tijd een belangrijke drijfveer achter de uitdijende overwinterende ganzenpopulaties. Dit was vooral een gevolg van de toename van de broedpopulatie op de Russische toendra; het aantal in Nederland broedende individuen bedraagt namelijk minder dan vijf procent van de *flyway*-populatie, die momenteel op 1,4 miljoen individuen wordt geschat. In lijn met wat hiervoor wordt beschreven, stabiliseerde ook het aantal Brandgans in de afgelopen tien seizoenen, zowel wat betreft de seizoensgemiddelden als de piekaantallen op enig moment in de winter. Uit resultaten van de internationale midwintertelling blijkt dat vooral in landen ten noordoosten van Nederland nog steeds sprake is van groeiende winteraantallen (figuur 3). Dit suggereert dat de vogels er tegenwoordig in sterkere mate voor kiezen om in landen als Denemarken en Zweden te overwinteren, daarbij natuurlijk geholpen door het uitblijven van koude winters. Het aandeel van de *flyway*-populatie dat in Nederland overwintert is dan ook navenant verminderd en ligt momenteel rond de vijftig procent. Ter vergelijking: in 2000-2010 pleisterde bijna driekwart van alle Brandgans in de *flyway* binnen onze landsgrenzen.

▲ Figuur 3. Aantallen Brandgans in NW-Europa in januari. Naar gegevens van Johnson et al. 2024.

Verspreiding Kleine Rietganzen in Nederland

Ook de Kleine Rietgans blijft tegenwoordig meer noordoostelijk van ons overwinteren. Nog niet zo heel lang geleden gingen vogelaars in het najaar speciaal naar Zuidwest-Friesland om Kleine Rietganzen te zien. Met de terugtrekkende beweging van de grote concentraties naar Denemarken wordt het echter steeds lastiger om groepen Kleine Rietganzen rond de Friese meren te vinden. Hooguit verblijven er nog maar enkele duizenden vogels, een aantal dat je vroeger als subgroep telde. Opvallend is dat ondanks deze afname, het aantal telgebieden waarin Kleine Rietganzen worden gemeld min of meer gelijk blijft (figuur 4). Meldingen op waarneming.nl (geaggregeerd naar 5x5 blokken) suggereren zelfs een uitbreiding van het winterareaal (2010–2023: +25% van het aantal atlasblokken). Wie met name in Groningen, Drenthe of Overijssel geregeld groepen Toendrarietganzen in de telescoop heeft, zal merken dat zich steeds vaker Kleine Rietganzen in dergelijke groepen ophouden. Meestal gaat het slechts om enkele vogels of familiegroepen, maar soms ook om enkele tientallen. Zoals altijd bij losse waarnemingen moeten we een slag om de arm houden bij de interpretatie. Zo levert bijvoorbeeld het fanatiek zoeken naar Taigarietganzen van enkele vogelaars steevast ook de nodige Kleine Rietganzen op, zodat de uitbreiding minder sterk kan zijn dan uit de losse waarnemingen blijkt. Niettemin is een vergelijkbare ontwikkeling ook in Duitsland gaande (ornitho.de) en wordt het ondersteund door meldingen van geringde en gezenderde dieren. In deze context is het interessant dat de Kleine Rietgans zijn broedgebied recentelijk heeft uitgebreid naar Nova Zembla in Rusland en daar in aanraking zal komen met Toendrarietganzen. Wellicht levert dat tijdens de trek of in de winter een grotere kans op gemengde groepen op. Daarnaast heeft de Kleine Rietgans maisstoppel ontdekt als aantrekkelijke voedselbron, wat ook zal bijdragen aan het voorkomen buiten de bekende gebieden. In ieder geval is dit iets om scherp op te zijn bij een ganzen- en zwanentelling.

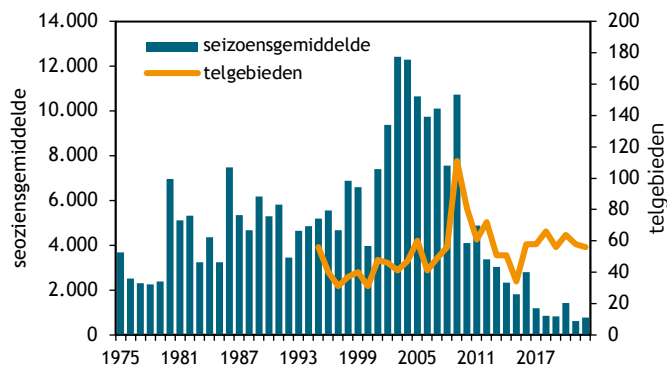
Eigen broedvogels nog steeds in de lift

De stagnerende aantallen ganzen in Nederland in het winterhalfjaar staan in contrast met de uitbreiding van de broedpopulaties van enkele soorten. Landelijk is die positieve broedvogeltrend voornamelijk bij Grauwe Gans en Grote Canadese Gans zichtbaar, zo blijkt uit gegevens van het BMP (figuur 5). Brandganzen namen recent als broedvogel af, terwijl Nijlganzen stabiliseerden (stats.sovon.nl). Per provincie treden echter grote verschillen op. Bij Grauwe Gans vindt de sterkste toename plaats in de drie noordelijke provincies en in Limburg, terwijl stabiele of zelfs negatieve trends gaande zijn in Utrecht, Gelderland en Flevoland (figuur 5). Bij de Grote Canadese Gans is de sterkste groei verdeeld over meerdere provincies, maar belanden – net als bij Grauwe Gans – de provincies Groningen en Friesland bovenin de grafiek (figuur 5). In Noord-Holland en Drenthe is het aantal broedparen bij deze soort stabiel, in Utrecht is de trend onzeker. Zelfs bij de Grauwe Gans, waarvan misschien wel tweederde tot driekwart van de aanwezige aantallen buiten het broedseizoen door eigen broedvogels wordt bepaald (eventueel variaties per provincie), hebben meer broedparen tot nu toe nauwelijks effect op het totale ganzenbezoek in de winter. Dit komt omdat grotere aantallen grotendeels worden gecompenseerd door verminderde aantallen bij de trekkende soorten, als gevolg van kleinere piekaantallen en/of een korter verblijf.

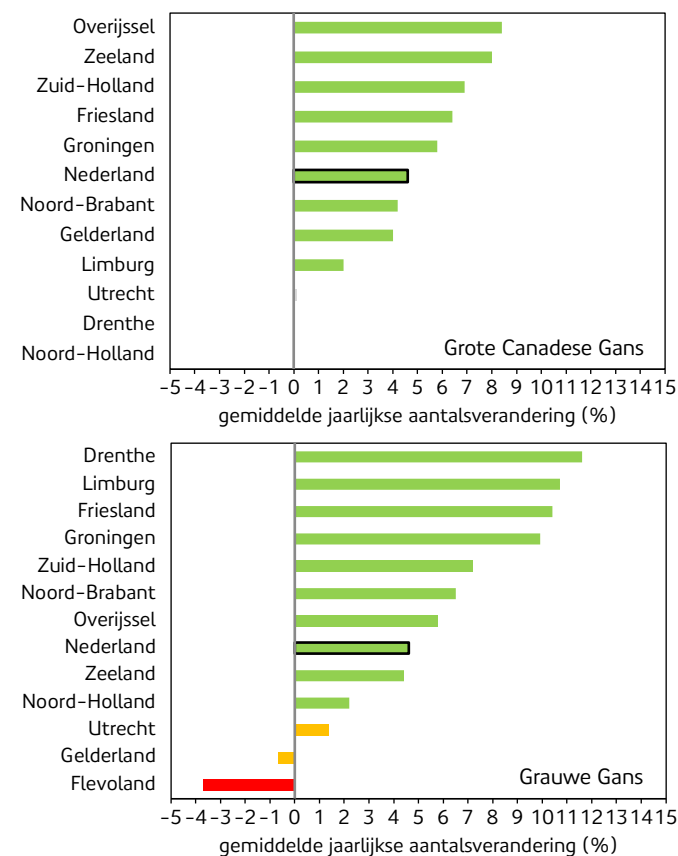
— Kees Koffijberg & Erik van Winden

► Grote Canadese Ganzen en Grauwe Gans.

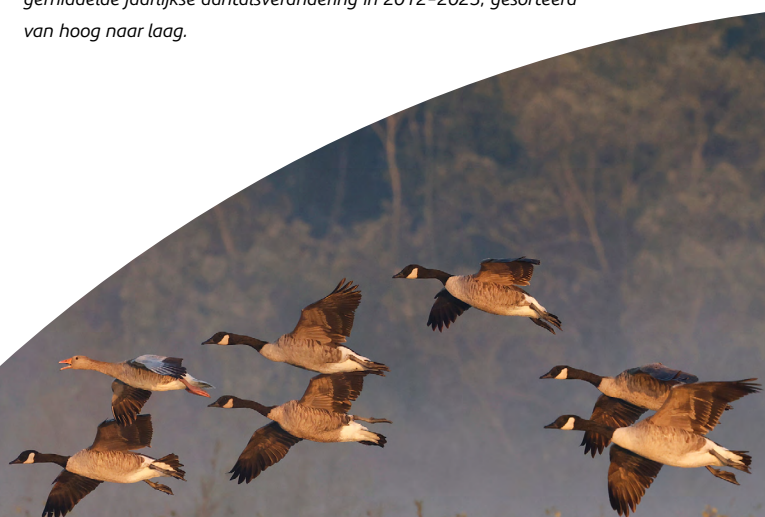
Foto: Harvey van Diek

▲ Figuur 4. Trend van Kleine Rietgans in Nederland (seizoensgemiddelde, linker y-as) vergeleken met het aantal telgebieden waarin de soort werd aangetroffen (rechter y-as).

▲ Figuur 5. Broedvogeltrends van Grauwe Gans en Grote Canadese Gans (BMP) voor Nederland en de afzonderlijke provincies. Weergegeven is de gemiddelde jaarlijkse aantalsverandering in 2012–2023, gesorteerd van hoog naar laag.

Meer van dit soort artikelen lezen? Word lid!

Dit artikel verscheen in het septembernummer van Sovon-nieuws. Sovon geeft vier maal per jaar Sovon-nieuws uit. Het blad vormt een belangrijk medium waarmee we onze leden voorzien van onder andere verenigingsnieuws, eerste resultaten uit de projecten en nieuwe publicaties. Leden van Sovon krijgen Sovon-nieuws automatisch thuisgestuurd.

Lees meer over
Sovon-nieuws

